

Honti László opponensi jelentése

Csepregi Márta „K. F. Karjalainen keleti hanti szöveggyűjtése 1899–1901”
(Budapest, 2020)

című doktori értekezéséről

Az értekezés tézisei mintaszerűen foglalják össze a feladatot. Nagyon hasznos a Karjalainen gyűjtött anyag tudománytörténeti bemutatása, minden szükséges információt közöl a disszertáns megfogalmazta összegzés. Ismerteti a nyelvjárások földrajzi elhelyezkedését, a lejegyzett szövegek műfaji besorolását és terjedelmét, a Karjalainen tevékenységét dokumentáló osztjakológiai eseményeket. Erre a feladatra alkalmasabb ember aligha akadt volna, hiszen a Finnugor Társaság (Helsinki) őt bízta meg a még mindig kéziratban heverő anyag sajtó alá rendezésével, amelynek megvalósítása Vértes Editnek már nem adatott meg. Ismerteti, miképpen végezte el ezt a nagyon nehéz és egyúttal igen szép feladatot: tájékoztat az írásmód kilakításáról, a kéziratban lévő jegyzetek hasznosításáról, megelőlegezi, milyen tudományos eredményekkel jár a sziszifuszi munka. Fontos, hogy röviden szól az egyes nyelvjárásokból lejegyzett szövegek sajátosságairól, folklorisztikai jegyeiről és értékeiről. A téziseket a pályázónak a témával kapcsolatos publikációs jegyzéke zárja le.

Amikor megkaptam a disszertációt, éppen egy igen kedves téma kidolgozásával voltam elfoglalva, de a könyv címe annyira fölcsigázta az érdeklődésemet, hogy szinte rögtön belekezdtem az olvasásába, amit nem is bántam meg.

Maga az értekezés 382 A/4-es oldal, ez bőségesen meghaladja azt a mennyiséget, amely garantálja, hogy a szerző igen alapos körültekintéssel szervezte meg és hozta létre munkáját.

Nagyon részletes 2,5 oldalas tartalomjegyzék teszi lehetővé, hogy az olvasó könnyen tájékozódjon, mit, hol és milyen terjedelmében talál meg.

Előszó (1)

Bemutatja Karjalainen tevékenységét, szól rendkívüli érdemeiről, ezt követi a rövidítések jegyzéke; ezek folyamatos figyelése zavartalaná teszi az értekezés szövegének maradéktalan megértését. A tájékozódást a sok (összesen 28) táblázat is megkönnyíti, ezek ugyancsak felsorolhatnák lapszámok szerint.

Több térképet is közöl, ezek az osztják nyelvjárások elhelyezkedését, Karjalainen kutatóútját szemléltetik.

1. Bevezető (7–34)

Az osztják nyelvjárások legfőbb sajátosságait, földrajzi elhelyezkedését tudománytörténeti információkkal fűszerezve mutatja be. Az osztják írásbeliség megszületésének részleteiről is ír. Szól arról is, az elmúlt több mint száz év során még ki más és milyen munkát végzett e rokon nyelvű nép kutatása terén, kiemelve azt, ki mindenki foglalkozott még osztják nyelvi anyag gyűjtésével és feldolgozásával. Már korábban is meggyőződtem arról, hogy ezt a feltérképezést fokozott figyelemmel végezte a szerző, hiszen néhány alkalommal tájékoztatta a szakmai közönséget arról, milyen publikációk születtek az oroszországi kutatók tollából az osztjakológia és a vogulisztika területén. Csepregi munkásságát az is hitelessé teszi, hogy Szibériában is gyűjtött anyagot, időnként tanítványaival látogatott el a távoli vidékekre. Ezt a ténykedését megkoronázta azzal, hogy saját gyűjtésű anyagból szurguti osztják kresztomátiát alkotott, amelynek orosz nyelvű és bővített változatát obi-ugor rokonaink fővárosában, Hanti-Manszijszkban jelentette meg. Az én kutatómunkámban is jelentős részt tesz ki ennek a nyelvnek a tanulmányozása, de sok olyan apróságra hívta fel itt a figyelmemet, amely az én esetemben valamiképpen a perifériára szorult.

Részletesen beszámol arról, miként alakult Karjalainen szibériai expedíciója, megtudjuk, milyen körülmények között dolgozott, miként került kapcsolatba a nyelvmentesek „rokonaival”, akik

ugyancsak szívesen ismerkedtek a furcsa idegennel. Az ilyen részletek kiderítése azáltal is vált lehetségessé, hogy a pályázó komoly mennyiségű levéltári anyagon is átrágtta magát. Érdekes részleteket tudtam meg arról, hogy Karjalainen és a vele egyidejűleg Szibériában ténykedett másik finn osztjakológus, Heikki Paasonen miként múltatták együtt kevéske szabadidejüket.

2. Tremjugani szövegek (35–146)

Ebben a részben azzal ismerkedhetünk meg, hogyan folyt ennek a nyelvjárási anyagnak a lejegyzése, mik a dialektus legfőbb sajátosságai. Figyelmere méltó, hogy arról is szól, miben és milyen mértékben változott ez a dialektus Karjalainen után a későbbi gyűjtésekig. Részletesen elemzi a szövegek adatait, kommentárokkal ellátva a kétséges adatokat, elemzi a szövegeket tartalmilag és műfajilag, közli fordításukat és a szövegekben előforduló szavak jegyzékét is mellékeli. Noha vannak nyelvtani feljegyzések ebből a dialektusból is, Csepregi dicséretesen szemügyre vette és összegezte a szövegekből leszűrhető grammatikai tanulságokat, amelyek némelykor még a nyelvtörténeti kutatások során is segítségül szolgálhatnak. Nagyon jól tette, hogy rámutatott arra is, mely szavak váltak ismertté ezekből a szövegekből, ez esetleg még az etimológusokat is fejtőresre készítheti.

Lenyűgöző, ahogy Csepregi elkészítette a szövegek szó szerinti fordítását.

Igaz, hogy Castrén szurguti nyelvtani feljegyzései eléggé szűkösek, de ha az ő észrevételeit összevetjük a „mai” szurguti közlésekkel, észlelhetők némely nyelvi változások jelei.

3. Vaszjugani szövegek (148–328)

Itt ugyanazt az eljárást alkalmazta a szerző, mint a tremjugani anyag bemutatásakor.

Mivel a vaszjugani és a vachi nyelvjárás csak nem sok tekintetben különbözik egymástól, a mégis létező különbségekre talán felhívhatta volna kíváncsi olvasója figyelmét.

4. Likriszovói szövegek (329–348)

Itt is ugyanazt az eljárást alkalmazta a szerző, mint a tremjugani anyag bemutatásakor.

5. A szövegegyüttes folklorisztikai hozadéka (349–355)

Én a folklórnyelvben nem mélyedtem el annyira, mint a szerző, ezért is tanulságos volt olvasnom ezt a munkát.

6. Utószó (356)

7. Irodalomjegyzék (357–369)

Igen gazdag a felhasznált irodalom listája, ez is mutatja, milyen bőséges a pályázó osztjakológiai termése: összesen 35 tétel van benne fősorolva.

Függelék (370–382)

Itt látható a kézirat néhány oldalának fényképmásolata is; ez is sejteti, milyen nehéz és szemgyilkoló munkát kellett végeznie a pályázónak. Ugyanebben a részben szerepel az egyes dialektusok hangrendszerének ismertetése: az egyes fonémáknak a jegyzéke és azoknak a Karjalainen által alkalmazott betűjelei.

Egyéb észrevételeim

Bőséges a jegyzetanyag, egyebek közt a finn források eredeti szövegének közzététele szemléletes.

A sors már összehozott néhány disszertációval, némelyikről részletesebb véleményt is kellett írnom, ilyenkor mindig alkalmam volt arra, hogy kritikai megjegyzésekkel bosszantsam a pályázót, most azonban igencsak szűkös lehetőségem van erre, és ennek folyományaképpen bizony nem sikerült terjengősen duzzasztanom az opponensi jelentést. Lejjebb azért megemlítek néhány jelektelenséget...

Csepregi Márta hosszú kutatói pályának egy igazán szép terméke került elénk, látszik, hogy volt ideje kiérlelni kutatói habitusát, kidolgozni módszerét. Az elkészült mű annyira professzionális teljesítmény, hogy kritikusnak felkért kollégaként inkább kénytelen vagyok azt bevallani, hogy inkább okulhattam e műből, vagyis nem tudok komolyan köztöködni. Amikor megkaptam az ezt megelőző felkérést, ti. a habitusvizsgálatit, rögtön arra gondoltam, hogy már éppen ideje volt a pályázónak rászánnia magát a disszertáció megírására és benyújtására, hiszen már régen rászolgált a megcélzott titulusra. Úgy hiszem azonban, szinte szégyellnem kellene magamat, hogy jóformán csak pozitívumokat vethettem papírra... A mű megismerése után mindenképpen be kellett látnom, hogy ilyen szintű alkotás kemény munkát és ennek következtében – okkal – hosszú időt vett igénybe. Így Csepregi Márta teljes joggal tarthat a szakmai világ elismerésére, mi pedig egy igazán fontos munkával lettünk gazdagabbak.

Nyilván vannak még kiadásra váró nyelvi gyűjtemények, azok majdani kiadói egészen bizonyosan tanulhatnak ebből a könyvből.

Röviden a következtetésem: Javaslom, hogy a bírálóbizottság maximális értékeléssel fogadja el a pályaművet, és a felsőbbbséggel ezt közölje.

Van néhány megjegyzésem is, ezek lényegében technikai jellegűek.

Nem helyeslem, hogy a szurguti laterális likvidát kakuminálisként jelöli: *l* (passim), ti. a Sur nyelvjárásban nincsen *l* ↔ *l* oppozíció, csak egy „nem sprantikus” *l* van (l. pl. Honti 1984/1986: 26).

Valamikor Bárczi Géza kifogásolta a „személynévmás” szakszót (így a szerzőnél, passim), helyette Bárczi és nyomában mások is a „személyes névmás” formát használták és használják (de ez utóbbi is előfordul Csepregi munkájában).

Hogy mégis köztöködhessenek, néhány helyesírási megjegyzést megengedek magamnak, noha el kell ismernem, hogy a helyesírási szabályzat természetesen nem törvénykönyv.

Így írandó: **szó szerinti** ellentétben a szerzővel, pl. 51. oldal: **szó szerinti**.

167. oldal: 152. jegyzet és 244. oldal: 455. jegyzet: sorkiegyenlítés!

170. oldal: „3.2.6 **Igenév szerű** szóalakok”, helyesen: **Igenévszerű** szóalakok.

269. oldal: Isten a bűnös nyelv bűnös **szavát lehet**, hogy megbocsátja, lehet, hogy nem; helyesen: Isten a bűnös nyelv bűnös **szavát, lehet**, hogy megbocsátja, lehet, hogy nem.

Egyéb apróságok:

11. oldal: itt „Honti (1944–)” található; de ilyen korán, egyéves koromban aligha publikálhattam bármit is...

313. oldal: az *o, ɔ, ǒ, ȓ, ȓ, ȓ* – önálló fonémák, tehát nem együtt kellett volna közölni az itteni adatokat, természetesen ez vonatkozik a szóbelseji helyzetre is, és más esetekben is egybe vannak mosva az ilyen, többé-kevésbé azonos karakterekkel jelölt magán- és mássalhangzók (pl. *n, ŋ, ɲ*)...

352. oldal: A VNGy II-ből való idézet lapszámát is meg kellene adni.

A *γ* betűjel a megszokott gamma (*γ*) helyett furcsa (passim), legalábbis nekem.

Az orosz nevek esetében jó lenne következetesen a *ě* (*jo*) betűt alkalmazni a latin átírásban is, vö. pl. Terěškin (367), de Tereškin (28) is előfordul.

2021. augusztus 10.

Honti László
(az MTA rendes tagja)